

DRUGS- EN STRAATPASTORAAT

Fred is dakloos. Hij reist op en neer tussen opvangverblijven in Amsterdam, Hilversum en Amersfoort. De medewerkers van de nachtopvang leren hem kennen als een rustige man met een flinke dosis droge humor. Lichamelijk is de zestigjarige Fred zeer zwak. Hij heeft tbc gehad en is soms er soms even helemaal niet meer bij.

Fred is van mening dat de hygiëne in de opvang in zijn oude woonplaats te wensen overlaat en besluit daar voortaan weg te blijven. Nu heeft hij een aantal nachten in de maand geen dak boven zijn hoofd. De nachtopvang in de nabijgelegen stad knijpt een oogje dicht met de maximum verblijfsduur. Maar toch moet Fred nu een aantal nachten alleen zien door te komen. Dat doet hij meestal door eindeloos koffie te drinken in een benzinestation. De situatie is verre van ideaal. Soms valt Fred gewoon om van vermoeidheid.

In een verblijf op het Sociaal Pension heeft hij geen interesse. Fred ziet allerlei beren op zijn pad. Hij is bang dat het niet goed gaat, dat zijn uitkering wordt stopgezet en dat het een zootje wordt. De hulpverleners maken zich grote zorgen. Ze zien zijn toestand hard achteruit hollen. Fred raakt steeds meer in zichzelf gekeerd en depressief. Vanuit het niets krijgt hij ook agressieve buien. Er valt niet meer met hem te praten. De politie, het RIAGG en crisisdienst, ze zijn allemaal al eens ingeschakeld. Niemand kan wat doen. Zelfs opname in de psychiatrie blijkt niet mogelijk. Als Fred op een gegeven moment een van de medewerkers ernstig bedreigt, ziet de nachtopvang zich genoodzaakt om hem te schorsen. Iedereen voelt zich verdrietig en machteloos. Zo kennen ze hem helemaal niet. De man kan eigenlijk ook niet meer op straat leven. Maar er is geen alternatief. Als hij had gewild, had er wat voor hem geregeld kunnen worden. Maar Fred wil zelf niet.

Inleiding

Precieze cijfers over de aantallen dak- en thuislozen zijn moeilijk vast te stellen. Naar schatting zijn er in Nederland zo'n 60.000 dak- en thuislozen. Een grote groep ontloopt de hulpverlening, terwijl velen een combinatie hebben van psychiatrische en verslavingsproblemen. Desondanks is het overheidsbeleid van de laatste jaren gericht om deze groepen in beeld te krijgen bij allerlei hulpverlenings- en opvanginstellingen. De meeste dak- en thuislozen slapen dikwijls in een instelling voor maatschappelijke opvang. Dit zijn instellingen zoals een nachtopvang, sociaal pension, hostel of een internaat. De meeste mensen van de groep dak- en thuislozen vinden hier gedurende het jaar onderdak. Dit nuanceert het beeld dat daklozen ontbreekt aan een dak boven hun hoofd. Men maakt gebruik van de eerder genoemde opvangmogelijkheden. Desondanks is er een kleine groep die een groot gedeelte van het jaar op straat leeft.

Het is soms moeilijk voor te stellen met welke basale vragen deze groep mee te maken heeft. Waar kun je slapen als je geen geld hebt en je wordt opgejaagd? Waar ga je poepen als je geen huis hebt? Waar laat je jouw spullen als je steeds onderweg bent? Waar laat je de medicatie als je dit slikt? Waar ga je eten als je geen geld hebt en toch honger hebt? Allemaal vragen die iedere dag voor de

nodige problemen kunnen zorgen. Soms is het vinden van een slaapplek een hele toer.

Kortom; het niet hebben van een vast plek, dwingt daklozen iedere dag te zorgen voor hun basale levensbehoeften. Hij is daardoor, meer dan anderen, aangewezen op en afhankelijk van zijn omgeving. Hun leven staat in het teken van overleven en ze moeten daarbij leren omgaan met allerlei obstakels en onzekerheden. Dit kan ertoe leiden dat onverschilligheid een norm wordt om toch het hoofd boven water te kunnen houden. Gevolgen zijn onder meer verwaarlozing, armoede, vervuiling, honger of uitputting.

Het niet hebben van een vaste woonplek, werk, inkomen en sociaal netwerk zorgt voor een leven dat zwaar en uitputtend is. Dak- en thuislozen balanceren vaak op het randje van instorten. Vaak hebben psychische en fysieke problemen de overhand. Het pijnlijke hiervan is dat dit zo open en bloot op straat te zien is. Voor iedereen zichtbaar en niet te verhullen.

Veel daklozen zijn verslaafd, en steeds meer verslaafden raken dakloos. In ons land zijn ongeveer 32.000 mensen aan verschillende soorten harddrugs verslaafd. Er zijn daarnaast 600.000 mensen aan alcohol verslaafd en 75.000 mensen hebben te maken met gokverslaving. In opkomst zijn mensen, vooral vrouwen, die verslaafd raken aan kalmeringsmiddelen. Volgens het Trimbosinstituut waren dit 650.000 mensen in 2004.

De directe omgeving wordt ook getroffen door het verslavingsgedrag. Ouders, partners, broers en zussen, verdere familie, burens, collega's, winkeliers worden meegezogen in het verslavingspatroon. Vaak met alle gevolgen van dien. Verslaving concentreert zich niet meer alleen in de grote steden van de randstad. Steeds meer is te zien dat diverse (middel)grote steden te maken hebben met mensen met verschillende verslavingsachtergronden. Naast de reguliere instellingen die zich richten op de behandeling van de verslavingsproblemen, zijn in de jaren tachtig vanuit kerken initiatieven ontstaan om mensen met verslavingsachtergrond op te vangen en te ondersteunen in hun 'struggle for life'. Er ontstonden landelijk bekende instellingen als de Regenboog in Amsterdam, de Pauluskerk in Rotterdam, de Open Hof in Groningen en de Hoop in Dordrecht.

Alle (middel)grote steden kennen de problematische kanten van verslaving en dakloosheid. De aanpak van drugsgerelateerde overlast heeft sinds enkele jaren hoge prioriteit bij iedere plaatselijke overheid. Iedereen zal (h)erkennen dat een deel van gebruikers voor overlast zorgt. Criminaliteit rondom drugs is niet de enige vorm van overlast. Werkloosheid en jeugdproblematiek hebben eveneens veel invloed op de problemen. Daarnaast spelen factoren als onwetendheid, onbegrip en angst een grote rol in de negatieve beeldvorming van gebruikers en dak- en thuislozen. Het overheidsbeleid is afgelopen jaren repressief geworden. Ze worden opgejaagd en van publieke ontmoetingsruimten geweerd. Ze komen regelmatig in aanraking met justitie en worden voor straf een kortere of langere tijd opgeborgen in gevangenissen. Velen krijgen het stempel van draaideurcriminelen opgeplakt. Problematische kanten worden daardoor geaccentueerd en andere kanten worden zelden belicht.

Drugs- en straatpastoraat

Het drugs- en straatpastoraat wil andere kanten van deze marginale groepen zien. Ze zijn gericht op "heel de mens" en willen naast hen staan. Present zijn op een plek waar deze groepen zich ophouden en er voor hen willen zijn.

Straatpastoraat is een laagdrempelige vorm van een open oog en oor voor vragen rond levensbeschouwing en zingeving. Het gaat uit van de presentietheorie, zoals die door Andries Baart is ontwikkeld¹. Het gaat om aanwezig zijn, mensen letterlijk bij-staan, waar zij zich in de marge van de samenleving bevinden. Het is een belangeloze beschikbaarheid voor de meest kwetsbaren aan de rafelranden van de maatschappij. De straatpastor zoekt hen op en wil hun ervaringen delen. Daarmee is zij als het ware een gezant vanuit de samenleving, met de boodschap dat er naar hen wordt omgezien, dat ze ertoe doen, dat zij meetellen.

Voor straatpastoraat zijn mensen meer dan hun diagnose, meer dan een geval van overlast. Het kijkt niet met het oog of de bedoeling van de hulpverlener. Het ziet de mens tegenover zich niet als object van een behandelplan of een hulptraject, of als een kansarme dan wel kansrijke zorgcliënt. De straatpastor maakt geen deel uit van het soms rijkgeschakeerde team aan hulpverleners om iemand heen.

Iemand uit de doelgroep verwoordde het zo: *"Al mijn behandelaars hebben een doel voor mij, een behandelplan. Ik moet iets worden wat ik nu blijkbaar niet ben. In hun ogen ontbreekt er van alles aan mij en is mijn leven maatschappelijk niet aanvaardbaar. Ik voel dat als een veroordeling, iedere keer weer, van wie ik nu ben en wat er van mij geworden is."*

Straatpastoraat is present, daar waar het leven van deze mensen zich afspeelt: op straat, in het park, bij de dagopvang, in de koffiehoek van de Hema, in de politiecel zo nodig. De straatpastor wil het met mensen uithouden, bij hoogte- en dieptepunten, in een gebroken bestaan en bij momenten van hoop, moed en verlangen.

In de grote steden is al vele jaren ervaring opgedaan met straatpastoraat en soms afzonderlijk drugspastoraat. Nu ook de middelgrote steden steeds meer grote stedenproblematiek ondervinden en daar beleid op hebben gemaakt, wordt ook hier steeds vaker aan de opzet van straatpastoraat gewerkt.

Straat- en drugspastoraat richt zich op mensen van de straat, letterlijk en figuurlijk: dak- en thuislozen, verslaafden, ex-gedetineerden, vreemdelingen. Niet zelden gaat het om een combinatie hiervan. Daarnaast is het pastoraat voor sociaal kwetsbaren in het algemeen. Ook mensen in een situatie van armoede en sociale uitsluiting, die vaak buiten de boot vallen van de reguliere hulpverlening, zoeken steun en zin, in hun leven van vechten tegen de bierkaai.

Het drugs- en straatpastoraat zoekt de mensen op waar zij zich bevinden. Op straat, instellingen en bekende hangplekken,

¹ "Een zeer korte omschrijving van presentiebeoefening is de volgende: een praktijk waarbij de zorggever zich aandachtig en toegewijd op de ander betreft, zo leert zien wat er bij die ander op het spel staat – van verlangens tot angst – en die in aansluiting dáárbij gaat begrijpen wat er in de desbetreffende situatie gedaan zou kunnen worden en wie h/zij daarbij voor de ander kan zijn. Wat gedaan kan worden, wordt dan ook gedaan. Een manier van doen, die slechts verwezenlijkt kan worden met gevoel voor subtiliteit, vakmanschap, met praktische wijsheid en liefdevolle trouw."

Citaat van de website www.presentie.nl. Zie ook: A. Baart, *Een theorie van de presentie*, 3^e druk, Utrecht 2004.

Werkwijze

Straat- en drugspastoraat biedt geestelijke steun bij levensbeschouwelijke en zingevingvragen. Dit kunnen vragen zijn rond leven en dood, rond verlies van zingeving en eigenwaarde en verdriet daarover. Het kan gaan over rouw of eenzaamheid. Het kent een grondhouding van onvoorwaardelijk en belangeloos aanwezig zijn, met aandacht, respect en trouw. Het werkt outreachend en zoekt telkens naar een professionele balans tussen nabijheid en distantie. Het is gastvrij en aanvaardt mensen zoals ze zijn, met alles wat ze zijn en alles wat ze niet kunnen zijn. De pastor heeft oog voor de breukvlakken in de levens van mensen en hoe ze die verwoorden en verwerken.

Het is een vrijplaats in de oudste betekenis van het woord. In klassieke tijden was degene die haar toevlucht zocht bij het altaar, veilig zodra ze het altaar vast had. In die zin is straat- en drugspastoraat een veilige plek voor een gesprek over schuld, straf, boete en vergeving en over aanvaarding van jezelf. Bij het straatpastoraat vind je rust in een vaak opgejaagd bestaan, kun je op adem komen en mag je kwetsbaar zijn.

Door trouw te zijn met gemarginaliseerde mensen, wekt de pastor vertrouwen. Vertrouwen kan ook alleen gewonnen worden door zelf betrouwbaar te zijn. Vanuit die solidariteit worden positieve krachten aangeboord die een gevoel van eigenwaarde versterken. Deze vorm van bemoediging ("empowerment") kan nieuwe moed oprakelen, evenals hoop en doorzettingsvermogen. De pastor helpt enerzijds om grenzen te accepteren en spoort anderzijds gaven en talenten voor overleven op en wijst de weg hoe die in te zetten.

Vanuit de samenleving slaat de pastor een brug naar mensen die het gevoel hebben daar buiten te staan. Aan hen laat de pastor zien dat ze gezien en gekend worden. Door deze verbondenheid kan er een verband groeien, met de pastor en met elkaar. In het straat- en drugspastoraat kan verbinding gezocht en liturgisch gevierd worden, met zichzelf, elkaar, God en de mensen.

Het straat- en drugspastoraat wortelt in een open christelijke inspiratiebron en staat open voor mensen van elke levensbeschouwelijke richting.

Er wordt vanuit een uitvalsbasis gewerkt, waar de pastor bereikbaar is, maar verder is zij vooral op straat te vinden. Bij afscheid en uitvaart speelt het straat- en drugspastoraat vaak een onmisbare rol.

Anekdote van een straatpastor:

Vorige week ben ik betrokken geweest bij de uitvaart van een heroïnehoertje. We hebben rondom de kist gebeden en toen zijn we teruggegaan naar het huis. Zij was eigenlijk de eerste die in die 24-uurs opvang is overleden, ik had daar heel veel moeite mee. Ze hebben heel duidelijk gevraagd om het huis te zegenen. Om de geest eruit te halen. Dus dat hebben we ook gedaan. We zijn echt in optocht alle ruimtes keurig afgegaan. En ruimtes benoemd, wat daar van belang is in zo'n ruimte: "Dit is een slaapplek en dat betekent dat je mag rusten. Dat je ook alles even kunt laten gaan. En de ziekenkamer, als je ziek bent, dan ben je even niks. Maar wat je heel erg merkte aan de mensen: de één had een kaart, en de ander had het wijwater bij zich. Ze waren zelf heel actief; de afwasmachine is besprenkeld, en de wc's zijn besprenkeld. Dat had ook wel iets helends, iets bevrijdends: het is nu goed.

Ik heb ook een aantal vrouwen expliciet gezegend daarna. En op het moment dat je een hand op hun hoofd legt, komt er een rust over ze. Het is goed; Ik word niet veroordeeld. Ik krijg een stukje vergeving. En je merkt dat dat op dat moment ontzettend helend werkt. Dat gebeurt wel eens, dat ik zegen.

De pastor heeft individuele contacten , maar kan ook groepspastoraat opzetten. Dit gebeurt in nauw overleg met de doelgroep zelf en houdt rekening houden met wat al elders in de stad wordt aangeboden. In andere steden van straat- en drugspastoraat is ervaring opgedaan met toneel, muziek, een eigen koor, schilderen en gedichten schrijven. Ook groepsgesprekken over zingeving- en levensvragen, een kloosterweekend en andere uitstapjes vinden daar plaats. Daarnaast is te zien dat het aanbod in een aantal steden vaste momenten kent zoals een maaltijd of een liturgische viering. Dat is een mooie manier van gemeenschapvorming.

Anekdote van een straatpastor:

We hebben veel gesprekken rondom vergeving en schuldvragen. Dat is ook heel belangrijk in de verslavingszorg of in de verslaving, dat mensen zich heel duidelijk ervan bewust zijn dat zij hun familie en anderen kwaad hebben gedaan, in het verleden en dat nog steeds doen. Daar zijn ze zich heel erg bewust van. Daar hebben we het heel vaak over, ook over godsbeelden misschien. Ook wel dat ik altijd zeg: je mag er zijn zoals je bent. Dat is ook de eerste regel die wij aangeven in onze kapel: je mag er zijn zoals je bent. En daar gaan we dan verder wel op door. Het is niet zo zeer dat ik heel bewust met bijbelverhalen bezig ben. Het is wel zo dat ik bid en ik heb meestal dingen bij me als medaillonnetjes en rozenkransen en kaarsen die we aansteken. Die geef ik aan ze, die kunnen ze vasthouden. Het zijn kleine dingetjes en die verliezen ze dan ook niet. Want ja, ze hebben natuurlijk alleen maar datgene wat ze bij zich hebben. Dat is wat ze hebben en dat moet ook elke dag gewassen worden in het Leger des Heils. Dus dat moet je ook weer afgeven en een rozenkrans kun je bij je houden. Dat zijn wel de dingen die ik uit mijn eigen traditie ook doe. Ja, je mag er zijn zoals je bent. Ik heb niet het recht om daarover te oordelen. Het gaat ook heel vaak over schuld, ook als ze in de gevangenis hebben gezeten of dat ze eventjes ergens in een afkickkliniek zijn, op het moment dat ze rust hebben, dan komt alles naar boven wat er gebeurd is.

Landelijk Oecumenisch Netwerk Drugs- en straatpastores

In 2000 is het Landelijk Oecumenisch Netwerk Drugspastoraat (LOND) van start gegaan. Het is een samenwerkingsverband van een aantal drugs- en straatpastores die zich bezig houden met pastoraat aan drugsgebruikers en dak- en thuislozen. Dit initiatief is vanaf het begin mogelijk gemaakt door Kerk in Actie van de Protestantse Kerk van Nederland.

Het Lond is opgericht door Gerhard ter Beek. Hij is in Groningen als coördinator en pastor van de Open Hof al enige tijd betrokken bij deze marginale groepen. In het verleden was er weinig contact tussen de verschillende pastores van de diverse steden. Iedereen pionierde in zijn of haar eigen stad. Er is tijdens de jubileumbijeenkomst van het drugspastoraat Amsterdam het idee geboren om een landelijk netwerk van pastores op te zetten. Oorspronkelijk was dit bedoeld voor verschillende drugspastores die werkzaam waren in de grote steden. Maar in de loop der tijd bleek dat het niet alleen ging drugsgebruikers, maar ook om alcoholisten, psychiatrische patiënten, dak- en thuislozen. Kortom allerlei groepen die zich bevinden aan de rand van de samenleving. Hiermee kwamen ook straatpastores in beeld. In dat licht leggen verschillende pastores in de diverse steden hun eigen accenten. Het pastoraat gaat over alle kerkmuren heen. Dit is de reden dat gekozen is voor een sterk oecumenische karakter.

Tweemaal per jaar ontmoeten de pastores elkaar in bijeenkomsten waar aan de hand van een thema stil wordt gestaan bij hun werk. Het wil daarmee een klankbord zijn voor uitwisseling van ideeën en visies. Om tot verdieping en verbetering van het werk te kunnen komen.

Een belangrijke plaats wordt ingeruimd voor ontmoetingen, gesprekken en vieringen. Vrijwilligers dragen met hun betrokkenheid veel bij in het reilen en zeilen van de werkplekken. Vrijwilligers werken vaak, in praktische zin, ter ondersteuning van de pastores en bouwen vaak hun eigen (pastorale) contacten op.

Tot slot komen in de beschrijvingen van de werkplekken naar voren dat er een enorm enthousiasme en bevoegenheid achter de werkers en vrijwilligers schuil gaat om de goede kanten van het leven van kwetsbare mensen te belichten.

Grondwoorden drugspastoraat en -pastoraat

Vanuit de christelijke traditie zijn de grondwoorden *Bijstaan, Begeleiden, Helen, en Verzoenen* van belang.

Bijstaan: de troost en bemoediging die mensen in moeilijke omstandigheden als gevolg van verlies, verdriet, pijn en lijden van een pastorale relatie ondervinden.

Begeleiden: de leiding die van een pastorale relatie kan uitgaan, waardoor mensen zich gesteund weten om op grond van hun levensovertuiging keuzen te maken en beslissingen te nemen en zo te groeien in zelfstandig geestelijk functioneren.

Helen: de mogelijke positieve effecten die een pastorale relatie heeft voor heelwording of integratie van mensen met het oog op hun geestelijke gezondheid en hun welbevinden in de ruimste zin van het woord.

Verzoenen: de betekenis die een pastorale relatie kan hebben voor mensen die vervreemd zijn van elkaar, van zichzelf of van God om tot zichzelf te komen, aanvaarding en vergeving te ervaren en zo in nieuwe relaties te leren leven.

Bij straat- en drugspastoraat gaat het in eerste instantie om *heling* in de zin van *bijstaan* omdat de mensen die de straatpastor tegenkomt vaak nogal beschadigd zijn.

In 'helen' zit het woordje heel en daar heeft het dan ook alles mee te maken: het gaat om heel de mens, en om diens hele leven met al wat daarin is. Ook heeft het met heil te maken: het heil, dat wat de ander goed doet op het oog te hebben. Straat- en drugspastoraat benadert de hele mens: hoofd, hart, handen, zijn/haar hele leven.

Met de mooie en moeilijke kanten, de vreugde en de pijn, de mogelijkheden en de grenzen. Denk hierbij ook aan het aanboren van gaven en talenten.

Straatpastoraat richt zich op het hele levensverhaal van de ander en waar mogelijk verbindend met het verhaal van God en van mensen.

In veel gevallen is het nodig het contact op een laagdrempelige manier aan te gaan en zo geleidelijk aan vertrouwen op te bouwen. Een vorm van heling is bouwen aan een relatie waarin de ander zich veilig weet en zich gaandeweg durft te openen. Pas als er enigszins sprake is van vertrouwen kan de pastorale relatie meer vorm krijgen. De vier genoemde grondwoorden zijn echter niet scherp te scheiden; in het bouwen aan vertrouwen kunnen ook de andere grondwoorden al een rol spelen. Toch is *bijstaan*, *begeleiden* en *verzoenen* pas echt mogelijk als de pastorant de ander (de pastor, de vrijwilliger) durft toe te laten in zijn of haar leven. Dan kunnen (voorzichtig en tastend) *bijstaan*, *begeleiden* en *verzoening* vorm krijgen in het pastorale contact. Vanuit de geschetste grondhouding en

grondwoorden kan de straatpastor professioneel omgaan met de risicovolle kanten van het werken met de doelgroep zoals verslaving- en schuldenproblematiek.

Anekdote van een straatpastor:

Moe, ziek, slapend, pratend zit hij in een hoekje. Hij is niet zomaar te volgen, maar als je zijn verhaal kent, spreken de kreten voor zichzelf. Zeer goed nieuws, jawel, hij mag zijn oudste dochter weer eens zien, het is al vijf jaar geleden dat ze uit huis werd geplaatst. Omdat ze niet meer voor haar konden zorgen. Hij wil niet met lege handen komen. Uitgerekend vandaag krijgt hij geen zakgeld van de opvang waar hij verblijft.. Hij kan de zaak wel kort en klein slaan, maar doet het niet. Het blijft bij een dreiging, vier agenten zetten hem buiten de deur. En daar is het koud, ijskoud. Ik ga buiten slapen, ik ga daar niet meer heen. Hoe kom ik nu aan geld voor een cadeau? Straatkranten leveren hem te weinig op. De trieste conclusie van deze dag is dat hij gaat stelen en later in de vrieskou slapen.

's Avonds loop ik even binnen bij de opvang. Hij is er wel geweest, maar boos weer weggegaan. Een 'vriend' is hem komen halen. Dat voorspelt weinig goeds. Op zijn buitenslaapplaats is gelukkig niemand te bekennen. Medewerkers van de opvang gaan later nog bij het station kijken om mensen te bewegen binnen te slapen. Maar hij is in geen velden of wegen te bekennen. Vandaag zie ik hem in de verte achter bij zijn 'vriend' op een brommertje. Het is de dag dat hij zijn dochter zal zien. De kou heeft hij overleefd, maar of hij iets voor haar kan meebrengen blijft de vraag.

Vanuit de doelgroep

Mensen van de doelgroep herkennen direct het doel van straatpastoraat en geven de behoefte daaraan duidelijk aan. De pastor moet voor hen een vertrouwenspersoon zijn die moet kunnen luisteren en open staan voor "zijnsvragen" ("waartoe zijn wij hier op aard?"). Die vragen vormen immers een deel van je bestaan. Praten over die dingen roept emoties op, waarschuwen zij. Vaak zijn ze wel met kerk en geloof opgegroeid, maar hebben ze elk vertrouwen in de kerk verloren. Soms willen ze wel weer eens een kerk binnen lopen, al was het maar voor de geur en een kaarsje, maar is de drempel te hoog. Ze zijn bang om bekeken en beoordeeld te worden. In de stromen van verhalen die los komen over ervaringen met de kerk, klinkt boosheid door en gemis, en dus ook verlangen naar veiligheid en geborgenheid. Velen hebben de kerk ervaren als een instituut van beschuldiging en veroordeling, en hebben nog weinig ervaring met geloof als een bemoedigende en bevrijdende kracht.

Mensen van de doelgroep weten dat er in de behandelplannen van reguliere hulpverleners vaak geen ruimte is voor deze onderwerpen. Behalve gebrek aan tijd, zien zij ook een gebrek aan professionaliteit hiervoor bij deze hulpverleners. Ze zijn er niet voor opgeleid, dus is het meer een persoonlijke kwestie of een hulpverlener ervoor open staat of niet.

Verhouding straatpastoraat en hulpinstanties

Straat- en drugspastoraat is geen hulpverlening. Wel kan de straat- en drugspastor verwijzen naar hulp- of dienstverlening en ondersteunen bij het formuleren van de hulpvraag. Daarom moet het pastoraat goed op de hoogte zijn van het aanbod aan hulpverlening op velerlei gebieden.

Omgekeerd is het belangrijk dat de hulpinstanties het straat- en drugspastoraat en het specifieke aanbod daarvan leren kennen en vertrouwen, zodat zij ook naar de straatpastor kunnen verwijzen. Daarvoor is het goed dat de straat- en drugspastor bekend is met verwante zorg- en hulpverleningsinstellingen. Drugs- en straatpastoraat is geen belangenbehartiging. Hiervoor zijn in sommige plaatsen straatadvocaten aangesteld. Het is wel belangrijk dat deze goed met de pastor beider werkzaamheden op elkaar afstemmen. Ook kunnen zij wederzijds naar elkaar verwijzen. Steeds vaker is te zien dat drugs- en straatpastores in beeld zijn bij hulpverlenings- en opvanginstellingen. Zo zijn er voorbeelden bekend dat er van de deskundigheid van de drugs- en straatpastores gebruik wordt gemaakt door maatschappelijke opvanginstellingen. Deze pastores zijn op vaste tijden binnen deze instellingen aanspreekbaar voor afspraken met bewoners. Daarnaast worden zij ook ingezet voor scholing van personeel op gebied van levensvragen. Drugs- en straatpastoraat kan vanuit dit gegeven een complementaire rol vervullen in het aanbod voor daklozen en verslaafden.

Anekdote van een straatpastor:

Ja, bij de ambulante zorg is gebrek aan pastoraat. Als mensen van de doelgroep ergens in een instelling zijn is er vaak wel iets van geestelijke zorg.

Op straat en in de ambulante zorg is dat nauwelijks. Terwijl daar de levensvragen voor het oprapen liggen. Daar wordt er een groot beroep op je gedaan. Soms is het ook heel erg onbenoembaar, maar als je ziet dat mensen rustiger worden, dat mensen een beetje helend weer terug kunnen en weer verder kunnen gaan... ja, dat is misschien niet te benoemen maar wel heel wezenlijk.

Ik werk wel samen met collega's uit instellingen maar ik ben wel de enige die op straat loopt.

Draagvlak voor straat- en drugspastoraat bij instellingen

In het denken over zorg aan kwetsbare mensen staat de hele mens voorop. De zorg wordt gezien als een geheel met vier kwadranten. Er is de somatische zorg (het lichaam), de psychische zorg (de geest) en de sociale zorg (familie, relaties, werk en inkomen). Het vierde kwadrant betreft de, met een klassieke term aangeduide, zielzorg. Het gaat hier om vragen rond levensbeschouwing en zingeving². In klinische instellingen wordt deze zorg behartigd door de Geestelijke Verzorging. Voor mensen op straat (letterlijk en figuurlijk) is er voor de eerste drie genoemde kwadranten vaak voldoende zorg te vinden. Als het gaat om zingevingvragen lopen zij echter, figuurlijk gesproken, met hun ziel onder hun arm.

² Er zijn vier te onderscheiden vormen van zorggebieden die elkaar beïnvloeden en die in de zorgverlening/ondersteuning en begeleiding van mensen die op straat leven aan de orde moeten zijn:

1. lichamelijke zorg; het gaat dan om artsbezoek/medicatie, medische zorg etc.
2. psychische zorg; het gaat dan psychiatrische medicatie, behandeling, ondersteuning/begeleiding i.c. rehabilitatie en activerende begeleiding, waaronder inloop en dagbesteding.
3. sociale zorg (schuldhulpverlening, dag- en nachtopvang, permanente huisvesting, arbeidsreïntegratie en overig maatschappelijk werk en sociale dienstverlening)
4. geestelijke zorg (oriëntatie op zingeving, reflectie op kommervol bestaan, 'oor' en aandacht voor effecten van de professionele zorg, en oriëntatie op levensbeschouwing en religieuze beleving). Geestelijke zorg is zo een aparte tak van zorg, die overigens steeds in samenhang en integraal onderdeel van de gehele zorg/begeleiding/ondersteuning is.

Sommige hulpverleners weten direct over welke vragen het bij levensbeschouwing en zingeving gaat; anderen zeggen daar niet zo'n goede antenne voor te hebben, maar herkennen het na enige toelichting wel. Vragen van daklozen kunnen zijn: *"wat is er van mij geworden en wat kan er nog van mij worden? Waarom zou ik het waard zijn om aan verbetering van mijn leven te werken? Hoe leef ik verder met wat ik heb meegemaakt of met wat ik zelf heb gedaan?"* Er zijn vragen naar normen en waarden. Jonge ouders vragen zich af *wat ze mee willen geven aan hun kinderen: "Als ik het niet net zo wil als mijn ouders, hoe dan wel?"*

Uit diverse onderzoeken onder deze doelgroepen komt naar voren dat vragen op gebied van zingeving hoog scoren.

Het komt nogal eens voor dat in zorg- en opvanginstellingen een speciale plek is ingericht waar overleden lotgenoten worden herdacht. De bezoekers associëren dat met geloof, een kaarsje branden, bidden voor iemand.

Veel zorg- en opvanginstellingen beamen de behoefte aan aandacht voor de levensbeschouwelijke kant van het leven. De meeste instellingen komen er echter zelf niet aan toe. Strakke doelstellingen, maar ook het op output gefinancierde karakter van de zorg laat geen ruimte voor dit soort extra's.

Uit diverse werkervaringen blijkt dat hulpverlenende instellingen het belang van straatpastoraat onderschrijven. Plus dat veel instellingen open staan voor straatpastoraat en met pastores samenwerken.

Straat- en drugspastoraat en officieel beleid

Om een indruk te geven van de plaats van straat- en drugspastoraat zou kunnen innemen in het officiële beleid, volgen hier enkele richtlijnen:

- In de Kwaliteitswet voor zorginstellingen is geestelijke verzorging wettelijk verankerd (artikel 3 van de Kwaliteitswet op de Zorginstellingen). De financiering van deze zorg voor cliënten die 24 uur in een instelling verblijven (intramuraal) is geregeld. Nu steeds meer intramurale zorg is geëxtramuraliseerd, ontstaat de vraag hoe geestelijke zorg in deze setting moet worden gefinancierd. In het Tijdschrift Geestelijke Verzorging (november 2005) meent toenmalig staatssecretaris Ross-Van Dorp dat deze zorg onder de AWBZ/WMO zou kunnen vallen en dat mensen zich ook voor deze zorg tot de gemeente moeten wenden. Ook voorzitter Hans Hillen van het CVZ (College van Zorgverzekeringen) meent dat geestelijke verzorging, gericht op het welzijn van heel de mens, goed in de AWBZ/WMO kan passen. Hij ziet ook mogelijkheden om deze zorg onder te brengen in het basispakket van de zorgverzekering. Dat zou betekenen dat ook zorgverzekeraars, c.q. zorgkantoren een rol spelen bij de financiering. Dit projectplan is hiermee ook een pleidooi om geestelijke zorg tot onderdeel van de integrale zorg en ondersteuning te beschouwen voor mensen die op straat leven.
- In de GGZ geldt voor de klinische zorg een verdeelsleutel van 1 fte Geestelijke Verzorging op 200 bedden. Aangezien het hier om ondersteunende zorg in het algemeen mag gaan, is een GGZ instelling er vrij in om hier ook andere ondersteunende zorg mee te financieren. Reeds geruime tijd neemt het aantal bedden in de klinische psychiatrische zorg af (extra-muralisering). De heersende gedachte is dat mensen beter in hun eigen omgeving kunnen blijven, met ondersteunende zorg aan huis. Deze

vermaatschappelijking levert juist bij de meest kwetsbare groep dak- en thuislozen grote eenzaamheid en andere sociale problemen op. Deze mensen kunnen de hectiek van de moderne samenleving niet volgen. Het ontbreken van de nodige zelfredzaamheid en andere sociale vaardigheden om het zelfstandig te redden in de maatschappij, is nu juist de kern van het probleem. Bovendien is met name in de steden door o.a. stadsvernieuwing nauwelijks nog sprake van een sociaal verband of een soort burenhulp. De meesten wonen in anonimiteit naast elkaar. Daarnaast komen in deze groep veel zogenaamde 'double trouble' en 'triple trouble' cliënten voor. Dit is een aanduiding van mensen die twee of alle drie van de bekende problemen hebben: dak- of thuisloos, alcohol- of drugsverslaafd en een psychiatrische handicap. Zij zijn deels ook terug te vinden bij de Voedselbank. Na vele behandelplannen en therapieoplossingen zijn ze murw voor de hulpverlening en worden zogenaamde 'zorgwekkende zorgmijders'.

- In Zuid-Holland heeft de beleidsvisie een uitvoeringsagenda gekregen in het Regionaal Kompas 2008-2013 Zuid Holland Noord³. "Het Kompas richt zich op de problematiek van dakloosheid, maar raakt daarmee ook aanpalende terreinen en sectoren. Dakloosheid is immers geen op zichzelf staand probleem, maar verweven met andere problemen zoals psychiatrische aandoeningen, schulden, psychosociale problemen, verslaving en werkloosheid." De koers van het Regionaal Kompas is behoorlijk ambitieus. In 2013 wil men o.a. bereikt hebben "dat alle daklozen in deze regio zijn voorzien van een integraal trajectplan dat betrekking kan hebben op verschillende leefgebieden en dat gericht kan zijn op zorg en/of maatschappelijk herstel en re-integratie"⁴. Leiden neemt hierin als centrumgemeente de regie voor een plan van aanpak voor Maatschappelijke Opvang (van dak- en thuislozen). Het doel is "dakloosheid onder dak te brengen", maar ook te voorkomen dat mensen uit hun huis gezet worden, en bv. hun maatschappelijk steunsysteem te versterken. Vanuit de vraag naar wat er specifiek nodig is, wordt er met een persoonsgerichte aanpak maatwerk geboden. Straatpastoraat zou een plek kunnen krijgen in het Regionaal Kompas. Dan is er ook aan financiering te denken, bv. vanuit de vernieuwingsgelden van de WMO.
- Het Regionaal Kompas sluit aan op de vereisten uit de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO). Het Kompas heeft vooral betrekking op de prestatievelden 7, 8 en 9 van de WMO die gaan over de zorg aan de genoemde kwetsbare groepen. Straatpastoraat heeft verschillende raakvlakken met prestatievelden van de WMO. Uiteraard beweegt ook het straatpastoraat zich het meest op de terreinen van prestatievelden 7, 8 en 9. Maar door de brugfunctie die straatpastoraat heeft tussen de samenleving (inclusief de kerkelijke gemeenschappen) en de groep sociaal kwetsbaren, levert het ook een bijdrage aan sociale samenhang (prestatieveld 1) en het bevorderen van deelname aan het maatschappelijk verkeer (prestatieveld 5). In zijn verwijfsfunctie naar mogelijke hulpverlening raakt het aan prestatieveld 3 (informatie, advies en cliëntondersteuning). Tot slot zal het straatpastoraat een groep

³ Het concept hiervan dateert van november 2007. Per 1 april 2008 wordt de tekst definitief vastgesteld.

⁴ Concept Regionaal Kompas, pag. 3

vrijwilligers werven en hun deskundigheid bevorderen, t.b.v. praktische ondersteuning, bestuur en draagvlakversterking (prestatieveld 4).

Inbedding

Het straatpastoraat vindt zijn bondgenoten in de kerken en andere levensbeschouwelijke groeperingen. De straat- en drugspastor heeft, om goed te kunnen functioneren, bekendheid en toegang nodig tot de doelgroep en de diaconale Inloophuizen en instellingen voor de maatschappelijke opvang / crisisopvang waar deze doelgroep zich ophoudt. Zoals al eerder aangegeven, wil het straatpastoraat goede contacten onderhouden met de zorginstanties die zich richten op de doelgroep van het pastoraat. De sector dient de functie waar mogelijk te ondersteunen en te faciliteren.

De straat- en drugspastor heeft een uitvalsbasis nodig waar hij/ zij kantoor kan houden en eventueel gesprekken kan voeren.

De straatpastor heeft een werkgever nodig voor alle arbeidsrechtelijke zaken en een klankbordgroep om inhoudelijke zaken mee te bespreken.

De klankbordgroep heeft als taak o.a.:

- versterken van het draagvlak voor het straatpastoraat in de samenleving (waaronder de kerken)
- meedenken over de inhoud en koers van het werk van de pastor
- het tweerichtingsverkeer bevorderen tussen dak- en thuislozen en de samenleving (waaronder de kerken)
- de vorming en toerusting van de vrijwilligers, met behulp van betaalde ondersteuning.

In het netwerk van drugs- en straatpastores is te zien dat dit allemaal verschillende wijze geregeld is. Globaal zijn er 3 verschillende structuren te onderscheiden:

1. Er zijn werkplekken (Utrecht, Den Bosch oa.) waar kerken of congregaties in het geheel zorg dragen voor de financiering en een bestuur in het leven hebben geroepen om het werk van de straatpastor mogelijk te maken/te ondersteunen.
2. Daarnaast zijn er werkplekken met een zelfstandige stichting- en bijbehorend bestuursmodel. Voorbeelden hiervan zijn Drugspastoraat Amsterdam, Straatpastoraat Den Haag, Stichting Kruispunt Arnhem, Straatpastoraat Nijmegen, Open Hof te Groningen, Aanloophuis Leeuwarden. De beheersstichting draagt de verantwoordelijkheid voor de continuïteit van het project. Het bestuur is werkgever, directie/aanspreekpunt en vertegenwoordiger naar andere organisaties op bestuursniveau. Het bestuur creëert een netwerk voor het werven van fondsen. Wanneer gekozen wordt voor een stichting, met bijbehorend bestuur, dan is het raadzaam om een bestuur samen te stellen met vertegenwoordigers van zorg- en opvanginstanties en door mensen op persoonlijke titel. In alle gevallen zit ieder er zonder last of ruggespraak, dus met eigen verantwoordelijkheden. Vooral vanuit het oogpunt om draagvlak te creëren voor het werk van drugs- en straatpastoraat. Denk daarbij bijvoorbeeld aan instanties/instellingen zoals de lokale Raad van Kerken, dan wel kerken die niet aangesloten zijn bij de Raad van Kerken, diaconieën/ caritas instellingen, Maatschappelijke Opvang, Geestelijke Gezondheids Zorg, Verslavingszorg, straatadvocaat, cliëntenraden.

3. Tot slot zijn er ook werkplekken waarvan het werk van straatpastores onderdeel zijn van een bestaande diaconale/missionaire organisatie. Deze organisatie is verantwoordelijk voor het werkgeverschap en alles wat daarbij hoort. Straatpastoraat Amsterdam is onderdeel van de Protestantse Diakonie Amsterdam, binnenkort op te richten straatpastoraat Haarlem wat deel gaat uitmaken van het diaconale aandachtscentrum Stem in de Stad, straatpastoraat Delft maakt deel uit van Rooms Katholiek Stadsdiaconaat Delft.

Doelstelling van de stichting Straatpastoraat Amersfoort:

"Het oprichten en instandhouden van vormen van straatpastoraat in (de regio) Amersfoort ten behoeve van dak- en thuislozen, evenals van mensen die in een crisis verkeren en daarvoor een beroep doen op opvang. Alles in de ruimste zin van het woord. De stichting verricht haar werkzaamheden vanuit een christelijke levensovertuiging, maar staat open voor iedere gezindte of levenshouding en respecteert ieders religieuze of levensbeschouwelijke achtergrond. Het doel van straatpastoraat is hiervan afgeleid: het onderhouden van individuele contacten; ontmoeting tot stand brengen tussen de samenleving (waaronder de kerkgemeenschap) en de doelgroep; bij ingrijpende gebeurtenissen deze begeleiden door groepsbijeenkomsten en herdenkingen; aansluiting mogelijk maken bij een geloofsgemeenschap; voorlichting en verwijzing zowel voor cliënten als personeel van hulpverlenende instanties."

Bijlage: voorbeeld van een Functieomschrijving straatpastor

Straatpastor (v/m) voor dak- en thuislozen en andere mensen in de marge voor 24 uur per week

- Je wilt als straatpastor beschikbaar zijn voor onze doelgroep, belangeloos en zonder voorwaarden vooraf en wilt mee oplopen met kwetsbare mensen die aandacht of geestelijke steun nodig hebben in hun bestaan op straat en in de opvang.
- Je hebt betrokkenheid en affiniteit met de doelgroep en kunt hun vertrouwen winnen.
- Je kent en beheerst de presentiemethode.
- Je verricht je werk vanuit een open oecumenische, christelijke inspiratie in de ruimste betekenis van het woord, van waaruit je openstaat voor andere levensbeschouwingen.
- Je werk ligt op straat en je hebt hart voor de mensen die je daar tegenkomt.
- Je kunt zingeving en spiritualiteit vertalen naar de straat en kunt werken in een ongestructureerde omgeving.
- Je bent niet bang om in contact te treden met mensen die aan alcohol en drugs verslaafd zijn.
- Je vindt je inspiratie in de ontmoeting en kunt dat als spiritualiteit en zingeving doorgeven, ook in liturgische (afscheids)vieringen.
- Je bent een pionier, creatief en veelzijdig, zowel in individuele contacten als in mogelijk groepswork.
- Je beschikt over een lange adem, gevoel voor humor en relativeringsvermogen.

- Je bent een teamworker en kunt een netwerk opbouwen van betrokken mensen, kerken en instanties.
- Je kunt vrijwilligers werven, begeleiden en enthousiasmeren.
- Je bent beroepbaar door één van de bij de Raad van Kerken aangesloten kerken of een van de andere christelijke kerken, kunt in het ambt bevestigd worden of in de bediening worden gesteld.
- Je treedt in dienst van en een klankbordgroep ondersteunt je in je werk en begeleidt je werk inhoudelijk.
- Je hebt een pastoraal theologische opleiding (HBO- of academisch gevormd) en relevante ervaring.
- Een projectplan is op aanvraag beschikbaar.
- De aanstelling geschiedt voor de duur van één jaar. Bij gebleken geschiktheid kan deze worden verlengd met twee jaar. Bij welslagen van deze periode kan de projectduur worden gecontinueerd.
- De functie van straatpastor valt onder de arbeidsvoorwaarden Protestantse Kerk in Nederland. Inschaling is, afhankelijk van leeftijd en ervaring, in schaal 9. De Pensioenregeling is ondergebracht bij PGGM.

In deel 6 van de informatiebank vindt u onder de titel 'Literatuur, websites en andere bronnen' nog meer informatie.